

MOBILTELEFONEN I UNGDOMMENS HVERDAG

*Ungdomsskoleelever i Oslo og Akershus i filosofisk samtale om
mobiltelefoner, mobbing og kommunikasjon*

Prosjektrapport
Filosofisk prosjektsenter AS
Oslo, november 2005

Innhold

Innledning	3
Noen viktige resultater fra samtalene	4
<i>Kommunikasjonsteknologi øker faren for misforståelser og mobbing</i>	4
<i>Kommunikasjonsteknologi er mer upersonlig og usikker</i>	4
<i>En definisjon på mobbing</i>	4
<i>Den som er «kul» eller «positivt vanlig» blir ikke mobbet</i>	5
<i>Teknologi er avhengighetsdannende og identitetsskapende</i>	5
Gjennomføring av prosjektet	6
Gjennomgåelse av samtalene	7
<i>Forholdet til mobiltelefoner</i>	7
<i>Hvorfor har vi mobiltelefoner?</i>	8
<i>Typer meldinger</i>	12
<i>Mobbing</i>	13
Ungdommenes refleksjoner over hva vil det si å filosofere	16
Tillegg	18
<i>Metodiske bemerkninger</i>	18
<i>Om Filosofisk prosjektsenter AS</i>	18
<i>Om filosofikafékonseptet</i>	18
<i>Om prosjektaktørene</i>	19

Innledning

Mobiltelefon er idag en selyfølgelig del av livet, både for voksne og ungdommer – på godt og ondt. For eksempel ser vi at ungdom blir utsatt for SMS-sjikane, de er redde for å bli fotografert med mobiltelefonkamera i private situasjoner, de er mer utsatt for ran fordi de bærer verdifulle mobiltelefoner osv. Også de sosiale vanene endres. Man stikker ikke innom vennene sine lenger, man sender en tekstmelding. Dette fører bl.a. til at foreldre får mindre kontakt med barnas venner, den sosiale avstanden mellom generasjonene øker.

Media rapporterer at «mobiltelefoner blant skoleungdom har økt den totale mobbefrekvensen og blitt et stort samfunnsproblem.»¹ Når man slipper å stå ansikt til ansikt med det mennesket man ønsker å skade, synker terskelen for å mobbe. Ekstra alvorlig blir dette med tanke på hvor tilgjengelig man er med mobiltelefon. Man kan ikke lenger stenge døren bak seg og være alene. Avsenderen kan også opptre anonymt, noe som gjør at offeret ikke har mulighet til å ta igjen. Som overalt ellers betyr også her økt tilgjengelighet, økt sårbarhet.

Samtidig er mobiltelefon et helt sentralt redskap for å delta i de sosiale nettverkene blant unge. Uten mobil får man ikke med seg siste nytt. SMS-kommunikasjon fungerer som sosialt lim. Ungdommer er derfor nødt til å forholde seg til en verden med mobiltelefoner. Men hvordan gjør de det? Hva tenker de rundt de nye mulighetene og farene? Hva slags refleksjoner og ønsker har ungdom knyttet til bruk av mobiltelefon i skolen? Har de forslag til hvordan mobilhverdagen kan legges opp til felles nytte og hygge, men uten utryggheten og den sosiale volden?

FPS ønsket å gjennomføre en serie med filosofikaféer for ungdomsskoleelever om mobiltelefonbruk. Målet var å få ungdommen selv i dialog om disse temaene, få dem bevisstgjort på egne og andres holdninger, og å hjelpe dem til å tematisere sine egne tanker og følelser. Med dialogen som verktøy ønsket vi å kartlegge deres verdier, holdninger og oppfatninger knyttet til mobiltelefon, mobbing og kommunikasjon. Og med den etterfølgende rapporten (som du nå holder i hånden) kunne foreldre, lærere og myndigheter gis et nytt grunnlag for å utarbeide og implementere strategier for å hanskens med de nye utfordringene.

Filosofene Øyvind Olsholt og Ariane Schjelderup gjennomførte filosofikaféene, og har også skrevet denne rapporten. Samtalene ble gjennomført høsten 2004 og våren 2005. Takk til Ellen-Marie Forsberg fra FPS som har vært prosjektleder, og til Institusjonen Fritt Ord som fullfinansierte prosjektet.

*Ariane Schjelderup og Øyvind Olsholt
Eidsvoll, november 2005*

¹ Melding fra NTB 23.09.04

Noen viktige resultater fra samtalene

Denne oppsummeringen presenterer noen sentrale tanker som kom frem i flere grupper. Vi ser her at ungdommene er gjennomgående kritiske til effektene av den nye kommunikasjonsteknologien.

Kommunikasjonsteknologi øker faren for misforståelser og mobbing

Mange ungdommer var opptatt av forholdet mellom ansikt til ansikt-kommunikasjon og kommunikasjon via tekstmelding (SMS): Jo mer vi fjerner oss fra ansikt til ansikt-kommunikasjonen, jo lettere er det å si noe, men jo vanskeligere er det å *tolke* de meldingene vi mottar. Størst kontroll har vi når vi står ansikt til ansikt med den vi snakker med. Da kan vi i tillegg tolke mimikk og kroppsspråk. Når vi snakker på telefon, mister vi dette fortolkningsnivået. Minst kontroll har vi med *tekstmeldinger*.

Det er derfor stor fare for misforståelser ved bruk av SMS. Ungdommene mente at vi idag, fordi vi lever i et avansert teknologisamfunn, vil misforstå hverandre oftere enn tidligere. Økende teknologisk kompleksitet øker faren for misforståelser i kommunikasjonen.

Dette betyr også at SMS er en kjærkommen anledning for dem som ikke tør å «stå ved» sin mobbeadferd. Det krever nemlig større mot å mobbe ansikt til ansikt enn via SMS: I ansiktet åpenbares *den andres følelser*. Når vi ser at den andre lider, gir det oss dårlig samvittighet: Offeret påkaller skyldfølelse hos den som mobber. Mobberen

kommer derved i en knipe for han/hun tør ikke å vise hverken medlidenhet eller skyldfølelse.

Kommunikasjonsteknologi er mer upersonlig og usikker

Samtidig er mobbing pr. mobil «mindre truende» enn tradisjonell mobbing, mente mange. SMS er mindre personlig, og er derfor «lettere å avfeie» og «mindre alvorlig». Dessuten har man ikke noen garanti for at avsender er den man tror det er. Her kan hvem som helst sende anonymt. Står man ovenfor et menneske, er man derimot helt sikker på hvem man har med å gjøre. Det er også dette som gjør at et ansikt til ansikt-møte virker mye sterkere enn en tekstmelding.

Når man svarer på en SMS, er man derfor tilsvarende tilbakeholdende. Hvis man blir for personlig i svaret, er faren stor for å «drite seg ut»: Det er alltid en viss fare for at meldingen bare var en «tullemelding», sendt for å teste ut mottager. For å være på den sikre siden, er det lurt å skjule sine egentlige følelser, særlig når det er snakk om vonde følelser. Det hefter derfor alltid stor *usikkerhet* ved SMS-kommunikasjonen.

En definisjon på mobbing

I mange av gruppene brukte vi mye tid på å snakke om hva mobbing er og hvorfor det oppstår. Dette er hva én klasse kom opp med:

- mobbing innebærer *mye* plaging
- det er alltid én person, ikke flere, som blir plaget
- mobbing skjer *systematisk* og går over *tid*
- den som mobber har *onde* intensjoner

Den som er «kul» eller «positivt vanlig» blir ikke mobbet

Et spørsmål som naturlig meldte seg i forbindelse med temaet mobbing var hva som skal til for *ikke* å bli mobbet. Noen elever mente at man ikke blir mobbet dersom man er blant dem som regnes som «kule». Heller ikke «vanlige» elever blir mobbet: Det er fordi de er «uinteressante», fordi de ikke stikker seg ut. Men nå er det ifølge elevene slik at *alle* har noe uvanlig ved seg, dvs. noe som gjør at de stikker seg ut. Derfor er det svært viktig å skille seg ut fra mengden på en *positiv* måte: Dersom man er «positivt spesiell», vinner man respekt fordi man viser at man har *egne tanker og meninger*.

Teknologi er avhengighetsdannende og identitetsskapende

Mange elever påpekte vår store *avhengighet* av mobiltelefonen. Noen gutter hevdet endog at de hadde et «kjærlighetsforhold» til mobilen sin. Det å ha PC/mobil var ifølge dem like viktig og avhengighetsdannende som mat. I forlengelse av dette var det også mange som knyttet sin identitetsfølelse til mobiltelefonene. En uttrykte det slik: «Selv ringetoner kan være et budskap i seg selv: Vi viser hvem vi er.»

Gjennomføring av prosjektet

For å gjøre tilbudet kjent, publiserte vi en invitasjon på hjemmesidene til Filosofisk prosjektsenter AS (FPS) og Barne- og ungdomsfilosofene ANS (BUF). I tillegg sendte vi ut invitasjon til en rekke skoler på Østlandet samt på BUFs e-postlister.

Det viste seg uproblematisk å få tak i nok elevgrupper. Flere av skolene ville ha besøk i flere elevgrupper. Av hensyn til ønsket om å spre prosjektet til flest mulig skoler, avholdt vi imidlertid bare én samtale på hver påmeldte skole.

Følgende 10 skoler deltok i prosjektet:

- Bjørnholt ungdomsskole, Oslo (8. klasse)
- Gran ungdomsskole, Gran (10. klasse)
- Melvold ungdomsskole, Frogner (tilvalgsgruppe)
- Allergot ungdomsskole, Jessheim (miljøgruppe)
- Veienmarka ungdomsskole, Hønefoss (elevråd)
- Ås ungdomsskole, Ås (8. klasse)
- Vormsund ungdomsskole, Nes (10. klasse)
- Runni ungdomsskole, Årnes (10. klasse)
- Hovseter skole, Oslo (8. klasse)
- Østerås skole, Bærum (elevråd)

Kontaktperson på skolen var enten rektor eller en spesielt interessert lærer. Kaféene ble gjennomført i vanlige klasserom, og de fleste av elevgruppene var vanlige skoleklasser. Noen av skolene hadde latt kaféene være et tilbud til spesielt interesserte elever, andre hadde invitert elevrådet, og én skole valgte å involvere miljøgruppen. Her hadde skolen også kjøpt inn frukt, mineralvann og kjeks for å gjøre dette til en spesiell anledning.

Antall deltagere varierte fra 10-35, og det var som regel én eller flere lærere tilstede. Samtalene varte i fra en og en halv til to timer. Vi satte av tid til å samtale med kontaktpersonen forut for samtalene, samt å ha en evaluering etter filosofikaféen.

Samtalene ble gjennomført i tidsrommet oktober 2004 til februar 2005. Det ble skrevet referater fra alle samtalene, og det er disse som utgjør grunnlaget for rapporten.

Gjennomgåelse av samtalene

Det følgende er utdrag fra de ti samtalene vi gjennomførte med klassene. Vi har forsøkt å trekke tråder og å se sammenhenger mellom de forskjellige samtalene, men når vi til enhver tid baserer samtals utvikling på de innspillene vi mottar, er det ikke til å unngå at hver samtale får sitt særegne utviklingsforløp. Resultatene lar seg derfor ikke plassere innenfor rammen av en bestemt tematisk mal.

Forholdet til mobiltelefoner

Identitet

For mange elever var mobiltelefonen en identitetsmarkør. Mobilen sier noe om hvem de er eller ønsker å fremstå som. Eller som det ble sagt i en av gruppene: «Selv ringetoner kan være et budskap i seg selv: Vi viser hvem vi er.»

Avhengighet

Avhengighet var et stikkord for mange. I en av gruppene spurte vi om avhengighet er det samme som tvang. Det var det ikke. Avhengighet er en følelse som retter seg *fra oss selv til noe utenfor oss selv* (f.eks. en mobil). Tvang er derimot noe som kommer *utenfra til oss selv* (noen tvinger oss f.eks. til å bruke mobil).

Deltagerne hadde selv opplevd å bli underlagt *tvang*, f.eks. fra foreldre. Men mobilen var de altså *avhengige* av. Det ble hevdet at jenter er mer avhengige enn gutter fordi jentene er mest opptatt av å holde kontakten med venner. Jentene beveger seg også i mindre grupper og er mer «klikkede» enn guttene, derfor blir de mer avhengige av mobilen som kommunikasjonsredskap.

På den annen side hevdet noen gutter at de hadde et nærmest «religiøst» forhold til mobilen sin. De karakteriserte det selv som et «kjærlighetsforhold», og som i alle dypere relasjoner innebar forholdet til mobilen avhengighet. Disse guttene var enige i at det å ha PC/mobil var omtrent like viktig som mat. I allefall var det mer spennende å snakke om PC/mobil enn om mat (jentene var muligens ikke enige i dette).

Frihet og kontroll

Mange elever sa at mobilen gir dem frihet og større kontroll over sitt eget liv. Den gjør dem «mer selvstendige». De får bedre oversikt over hva som skjer, de kan sende ut meldinger til andre – og kan derved påvirke hva som skjer og hva som *skal* skje.

Mobilen kan også føre til *mindre* kontroll. Man kan f.eks. få en uønsket telefon midt på natten. Mange opplevde også usikkerhet, og manglende følelse av kontroll, når de brukte SMS fordi de ikke kunne se avsender, og derfor aldri kunne være helt sikre på hvem de hadde med å gjøre.

Best kontroll har vi, ifølge de fleste gruppene vi samtalte med, når vi står ansikt til ansikt, mindre kontroll har vi under telefonsamtaler, minst kontroll har vi når vi sender og mottar tekstmeldinger. Foreldre kan på sin side føle seg truet av at de ikke har kontroll med hvem barna snakker med. De har også mindre kontroll over hvor barna er og hvem de omgås.

Det ble påpekt at kontroll og omsorg har noe med hverandre å gjøre. Kontroll kan være en del av omsorgen (f.eks. foreldrenes omsorg for barna sine), men det behøver ikke være slik.

Hvorfor har vi mobiltelefoner?

Nesten alle ungdommene vi samtalte med hadde egne mobiltelefoner. Men langt fra alle mente at det bare er positivt å eie en mobiltelefon. Man kan, som vi har bemerket, bli avhengig av den, akkurat som man kan bli avhengig av andre negative ting, f.eks. narkotika eller tobakk. Eller man skaffer seg mobil for å tøffe seg, noe som ble oppfattet som negativt. Nå var det ingen som hevdet at noe må oppfattes som «positivt» for at man skal kunne ønske seg det. Men at mobiltelefon er noe positivt, var de aller fleste enige om.

Elevgruppene viste stor oppfinnsomhet når det gjaldt å finne grunner for å ha mobiltelefon. En av gruppene kom opp med følgende grunner:

Gruppe 1 – Muliggjør kommunikasjon

1. Fordi det er kjekt å ha
2. For å ha kommunikasjon med hverandre
3. For å holde kontakten med andre (gruppen opererte her med to betingelser i tillegg til mobiltelefonen: Man må være *interessert* i den andre, og man må ha *nysgjerrighet*)
4. For å opprette ny type kontakt
5. For at foreldre skal kunne ha kontroll/kontakt
6. For å ha mulighet for nødkontakt
7. Fordi det er et nyttig hjelpemiddel (f.eks. kalender)
8. For å kunne abonnere på tjenester
9. Fordi det er en kilde til spill og underholdning

Under diskusjonen rundt pkt. 2 arbeidet gruppen seg frem til fire nye punkter. Dette var, mente de, *forutsetninger* for at kommunikasjon overhodet kan oppstå (altså ikke bare mobil kommunikasjon):

- a) Det må være minst 2 personer
- b) Personene må være tilgjengelige for hverandre
- c) Det må foreligge et budskap (bevisst eller ikke-bevisst)
- d) Det må foreligge et ønske om kontakt

Man kan altså ikke kommunisere med seg selv. Det dreier seg heller ikke om kommunikasjon dersom en henvender seg til en annen som ikke *ønsker* kontakt – selv ikke når den andre personen faktisk svarer på henvendelsen! (Gruppen oppdaget også en prinsipiell forskjell mellom pkt. 3 og 4, mellom det å holde kontakten og å opprette ny kontakt: Kun i det siste tilfelle dreier det seg om å oppnå *forandring*.)

Gruppe 2 – Forholdet mellom tale og tekst

En annen gruppe mente at dette var de viktigste grunnene til å skaffe seg mobiltelefon:

1. Ringe, snakke sammen
2. Sende meldinger
3. Sende bilder, video, musikk

Ifølge gruppen handlet både det å ringe og det å sende meldinger om kommunikasjon. Når vi samtaler, kan vi avgjøre hva slags type kommunikasjon vi har ved å lytte til stemmen og tonefallet. Når vi leser meldinger, er vi henvist til skriften, og må da tolke begreper, tegn og symboler etter beste evne. En viktig del av kommunikasjonen, som ikke er mulig via mobiltelefon, utspiller seg når vi prater sammen ansikt til ansikt. Her får vi mimikk og kroppsspråk som tilleggskriterier for å tolke meningen med utsagnet. Her er faren for misforståelser minst. Faren øker jo mer vi fjerner oss fra denne direkte formen for kommunikasjon. Det kom også frem at vi idag, fordi vi lever i et avansert teknologisamfunn, vil misforstå hverandre oftere enn tidligere. Økende teknologisk kompleksitet øker faren for misforståelser i kommunikasjonen, mente gruppen.

Flere av elevene mente at de ville føle seg hjelpeløse uten mobilen. De var blitt så vant med den at den var blitt uunnværlig. Og «det viktige med mobil er kommunikasjon» – media, effekter, «dill-dall» var mindre viktig når det kom til stykket.

Gruppe 3 – Nytte, trygghet og underholdning

Ifølge denne gruppen kan mobiltelefoner:

1. Være nyttige
2. Gi oss trygghet
3. Være morsomme

Disse tre egenskapene ble utdypet:

1. *Nytte*
Nyttige funksjoner kunne være: det å gi beskjed, å bruke den som vekkerklokke og kalender (de to siste ble senere kategorisert som «tilbehør» og «påminnelser»). Det var også nyttig å bruke mobilen til andre former for kommunikasjon.
2. *Trygghet*
Med mobiltelefon har man alltid muligheten til å få hjelp, derfor gjør den oss trygg. Men ikke alltid: Den kan gi oss *falsk trygghet*. Hvis man f.eks. venter i mørket og er redd, så kan man ringe noen slik at man føler seg tryggere – men man *er* ikke tryggere selv om man føler seg tryggere! Opplevd trygghet kan altså sammenfalle med faktisk utrygghet.
3. *Morsomt*
Det er mange aspekter ved en mobiltelefon som er morsomme eller underholdende: f.eks. spill og wap (som forøvrig også kan være nyttig).

Gruppe 4 – Feigt og kynisk med tekstmeldinger

En gruppe sorterte mobiltelefonens bruksområder innen kategoriene «nyttig», «kommunikasjon» og «moro/kult»:

- Du kan ringe etter hjelp (nyttig + kommunikasjon)
- Du kan gjøre avtaler (nyttig + kommunikasjon)
- Du kan ha fete ringetoner (moro/kult)
- Du kan ta bilder eller film (moro/kult, noen ganger nyttig)
- Du kan holde kontakten med noen du allerede kjenner, dvs. bevare et allerede etablert forhold (moro/kult + nyttig + kommunikasjon)

- Du kan innlede, forandre eller avslutte et kjæresteforhold, f.eks. ta kontakt med nye mennesker (moro/kult + nyttig + kommunikasjon)

Det siste punktet ble viet spesiell oppmerksomhet. Det var ifølge elevene lett å innlede forhold via SMS, og dette var også greit. Men det var ikke greit å *avslutte* forhold via SMS. Dette var «feigt» fordi man da slapp å se den andres følelsesmessige reaksjon på beskjedene (gjorde man det, kunne det hende at man ombestemte seg). Dessuten viser man her at man ikke *bryr seg*, noe som også kan være en indikasjon på at det «ikke har vært noen mening» med det forholdet som var.

Det ble videre sagt at det er «kaldt og kynisk» å avslutte et forhold via tekstmelding. Dette fordi det «ikke er noen følelser i en tekstmelding». Riktignok kan man med ord forklare hvordan man føler seg, men alle var enige om at følelser vises bedre ansikt til ansikt enn gjennom ord. Derfor er det lettere å være modig med en tekstmelding. Men et slikt «mot» er mindre verdt enn det motet man oppviser når man står ansikt til ansikt.

Mer om fordeler og ulemper med mobiltelefon

Den fordelen som raskest dukket opp under samtalene, var at mobilen var «praktisk» og «tidsbesparende». Noen innvendte at den også kunne være upraktisk fordi foreldre da får tak i en (dermed er den praktisk for *foreldrene*, men upraktisk for dem selv).

I én gruppe kom vi frem til følgende enkle liste over fordeler:

- Kan melde fra om ulykker
- Lett å få tak i folk for å «vite hva som skjer»
- Morsomt som leketøy

En annen gruppe sorterte fordelene slik:

- Tilgjengelighet
- Kommunikasjon
- Trygghet – du kan få tak i hjelp
- Underholdning – spill, foto, underholdende kommunikasjon (SMS, MMS)
- Ansvar

Her viste en nærmere undersøkelse at tilgjengeligheten er en forutsetning for både kommunikasjon og trygghet. Det var også sammenheng mellom kommunikasjon og underholdning. Når det gjaldt ansvar, mente de det var positivt å ta ansvar for venner f.eks. via SMS. Det var også bra å vise ansvar for selve mobiltelefonen, og å ta kontroll over pengebruken. Det kom imidlertid frem at mye av dette ansvaret kunne håndteres like bra uten mobiltelefon.

Elevene viste jevnt over et reflektert forhold til bruken av mobiltelefon, og det var ikke vanskelig å innhente forslag til negative sider:

- Koster mye penger (her var det flere som mente at de hadde brukt penger på annet tull om de ikke hadde hatt mobil – dette punktet var det som ble nevnt flest ganger)
- Mulighet for anonymitet, eller at man utgir seg for å være en annen enn den man er (SMS)
- Man kan fort nå ut til mange («uten angrefrist») og kan på den måten skade mange dersom man i et øyeblikk er i en opprørt tilstand

- SMS-meldinger kan lede til slåsskamper
- Kan ta konsentrasjonen vekk fra mer vesentlige ting, f.eks. lekser
- Kan forstyrre andre (f.eks. i en skoletime)
- Man må ha det fordi alle andre har det; man føler seg sosialt «utenfor» uten mobil
- Man kan gå tom for batteri eller være uten dekning
- Kamerafunksjon kan misbrukes, pinlige bilder kan offentliggjøres
- Helseeskader pga. stråling (bl.a. dårlig sædkvalitet) og lydnivå (kan skade hørselen). Det ble også nevnt at all kommunikasjonen fører til mindre mosjon, vi trenger ikke å bevege oss så mye (til gjengjeld ser vi en økning i organisert idrett).
- Mye mas, det kan være stressende å få telefoner og melding i tide og utide
- Man kan få trusler, «uheldige» eller «hatske» meldinger, noe som kan føre til utrygghet
- Man kan få straff dersom man snakker i timen
- For unge barn får tilgang til mobil
- Mye bråk oppstår i kjølvannet av SMS, ettersom det er lettere å sende SMS enn å konfrontere mennesker ansikt til ansikt
- Mer sårbar for å bli kontaktet av fremmede
- Ødelegger sosialt samvær, vi blir mer usosiale (vi sitter og taster når vi er sammen med andre)
- Vi blir dårligere til å snakke sammen, samtidig som det blir mye sladder, for det er alltid noe å fortelle om
- Det kan være pinlig å bli involvert i andres private samtaler
- Vi blir avhengige (mange påpekte forøvrig at om de ikke hadde hatt mobil, ville de blitt avhengig av noe annet i stedet)
- Mobiltelefonen kan være statussymbol, noe som får oss til å jakte på de nyeste og flotteste modellene: Man kan bli mobbet om man har en gammel modell (dog: man kan alltid finne et eller annet å mobbe en person for).
- Mobilkommunikasjon gjør det «lettere å si noe, men vanskeligere å tolke». Elevene fortalte at de ofte måtte ringe dagen etter for å finne ut om de hadde forstått en melding riktig. Misforståelsene oppstår fordi vi ikke hører tonefallet i stemmen. SMS-språket er derfor et «fattig» språk fordi bokstaver er fattigere enn det talte ord. Dette er dumt fordi det skaper usikkerhet, men bra fordi det gjør at terskel for å kommunisere «vanskelige ting» synker.
- Man kan utsettes for «kampanjer» med alt for mange meldinger og oppringninger: Man får ikke fred.
- Mobiltelefoner kan brukes til mobbing og erting

Det ble ellers poengtert at flere av de positive sidene ved mobiltelefonen også kunne fremstå som negative. F.eks. er tilgjengelighet ikke alltid av det gode. Det kan føre til psykisk stress og mas (man kan bli vekket midt på natten og motta uønskede meldinger). Den store tilgjengeligheten kan også føre til avhengighet. Også ansvar kan være noe negativt: Man føler seg forpliktet til å svare på visse meldinger selv om man ikke ønsker det. Til og med ansvar for venner kan altså bli en belastning. Videre kan trygghet bli en svøpe: Man tror man kan få tak i hjelp selv når dette er urealistisk (f.eks. fordi man befinner seg i et område med dårlig dekning eller fordi batteriet er iferd med å gå tomt).

Typen meldinger

Viktige/uviktige meldinger

Mobiltelefoner kan brukes som tidsfordriv, noe som kan være både positivt og negativt. Man kan spille spill, og man kan snakke sammen og sende meldinger når man kjeder seg. Men det å sende meldinger er ikke alltid tidsfordriv, noen ganger kan det være en viktig melding.

Her er noen eksempler på meldinger som ifølge elevene er *uviktige* på forskjellig måte, og i forskjellig grad:

- «Hva skjer'a?» – Denne meldingen er imidlertid litt viktig uansett, fordi vi ønsker et svar. Det er viktig *at* vi får et svar.
- «Hei» – Dette er en enda mindre viktig melding, fordi det ikke er et spørsmål. Det blir derfor mindre viktig å få et svar (viktigheten avhenger av hvem man skriver til).
- Forespørsel om saldo på egne konti – Eet eksempel på de minst viktige meldingene. Her er det ikke så nøye om man får et svar, det kan vi uansett skaffe oss på annen måte.

Eksempler på *viktige* meldinger:

- «Skal du på x (lokal fritidsklubb)?» – Viktig fordi det er en konkret forespørsel, det er ikke bare et spørsmål «ut i luften». Den vitner også om «initiativ»: Du tar selv aktivt affære i forhold til en aktivitet.
- En nødmelding er selvfølgelig også viktig, fordi det er nød.
- En beskjed kan være viktig, men er det ikke alltid for mottager; f.eks. er beskjeder fra foreldre om at du skal komme hjem til middag viktige for foreldrene, men ikke for ungdommene.

Gode/dårlige meldinger

Hva gjør en melding til en *god* melding?

- En melding er god «hvis den gjør deg glad». Du kan bli glad fordi meldingen inneholder god informasjon, f.eks. «du får slippe skole idag», eller fordi den viser at noen tenker på deg, f.eks. «gla i deg». Men en og samme melding kan også være *både* god og dårlig, alt etter omstendighetene. F.eks. er «natta» en god melding hvis du får den om kvelden, men en dårlig melding om du allerede har lagt deg (for flere av guttene var dette en meningsløs melding uansett, og derfor hverken god eller dårlig).
- En melding som viser at noen tenker på deg. Men det ble påpekt at en slik melding ikke alltid er en god melding: Den er bare god «hvis tankene er gode». Hatmeldinger er ikke gode meldinger selv om de viser at noen tenker på deg.
- Nyttige meldinger er også gode.

Noen meldinger kan være både nyttige og gjøre deg glad: Du kan sende en hyggelig melding til noen for å minne dem om at du finnes – slik at de f.eks. husker at de skylder deg penger.

En *dårlig* melding:

- Sårer

- Skuffer
- Irriterer, gjør deg sint

Hatmeldinger er eksempel på sårende meldinger. Eksempel på meldinger som gjør deg sint er truende meldinger, og skuffende meldinger er meldinger som gir deg dårlige nyheter, f.eks. at en avtale er avlyst. Man kan bli glad for en melding som var ment som en dårlig melding dersom man hater avsenderen. Men da er det ikke lenger en dårlig melding (for mottager), heller en god melding.

I én gruppe utforsket vi forskjellen mellom det å bli såret og det å bli skuffet. Det som sårer går mer inn på deg og effekten varer lenger. Dette er derfor den mest alvorlige av de to. Når du blir skuffet blir du det bare der og da, det går fort over. En mobbemelding er først og fremst sårende. Men du kan også bli skuffet over den som mobber deg, og du kan bli sint. Sinthet betyr at meldingen ikke går så inn på deg som når den virkelig sårer.

Mobbing

De fleste mente at mobbere er avhengige av en reaksjon, både fra offeret og fra oppmuntrende venner. Mobbere trenger anerkjennelse og oppmerksomhet fra de andre, at de andre «ler med deg». Når de oppnår dette, forsterkes mobbingen. En som mobber er heller ikke nødvendigvis bevisst sin rolle som mobber. Det kan godt hende at vedkommende bare tenker på seg selv som en morsom og underholdende person, uten tanke om hvilke følelser offeret sitter igjen med.

Én gruppe var opptatt av forholdet mellom *mobbing* og *krangling*. Når man krangler, er man uenige, men man bryr seg likevel om motparten. Når man mobber, bryr man seg ikke. Ikke alle var enige i dette. En mobber kan nok bry seg, sa noen, men han/hun forsøker likevel å trykke ned den andre for å hevde seg selv. Når man krangler, er det *balanse* i styrkeforholdet mellom partene; ved mobbing er dette styrkeforholdet i ubalanse. Dessuten er det et element av omtanke mellom to som krangler: selv om de ikke tenker på den andres følelser mens kranglingen står på, tenker de på (har omtanke for) den andre både før og etter selve kranglingen.

En annen gruppe definerte mobbing slik:

- Det er *mye plaging*, og det er alltid én person som blir plaget (plagingen er ikke fordelt på flere), den er systematisk (det går over tid).
- Mobbingen består i *negative ord og handlinger* som har negativ mening (dvs. mobberen mener det vondt, har onde intensjoner).

Konsekvensen av mobbing var ifølge denne gruppen at mobbeofferet blir deprimert, irritert, nærtagende og får dårlig selvtillit. Ja, offeret kan begå selvmord pga. depresjonen. Alle disse konsekvensene kan imidlertid også dekkes bak en uanfektet fasade. Dette kan være en god strategi, for om du ikke viser at du bryr deg om mobbingen, er det ikke noe morsomt å mobbe deg. Den som mobber ønsker mao. respons. På den annen side: Mobbingen kan også opphøre dersom responsen er tøff og hard, ved at offeret tar igjen.

En tredje gruppe kom nærmere inn på spørsmålet om man skulle ta igjen overfor mobbere eller holde sine følelser skjult. De startet ved å etablere et skille mellom *mobbing*, *erting* og *plaging*:

- Mobbing kan være muntlig eller fysisk. Fysisk mobbing er den alvorligste formen.
- Erting er muntlig. Ordene kan være enten positive eller negative.

- Plaging er hovedsakelig fysisk, og når den er muntlig, kan det være at man f.eks. lager lyden av en veps. Å plage vil si å «yppe til bråk» med det formål å oppnå oppmerksomhet.

Både plaging og erting forekommer blant venner. Ertning skiller seg fra mobbing hovedsakelig ved at mobbing foregår over lang tid, er mer alvorlig, og man «mener noe med det». Ertning dreier seg om enkeltepisoder, er ment for spøk, og sårer derfor heller (som regel) ikke. Man merker om det er mobbing eller erting ved måten det sies på. Men det kan være glidende overganger mellom de to. Dessuten kan erting utvikle seg til mobbing. Og dersom den som ertes er en følsom person, kan selv «harmløs» erting sære.

Enten det dreier seg om mobbing, erting eller plaging, har vi med to faktorer å gjøre: *intensjonen* til den som utøver handlingene, og *reaksjonen* til den det går ut over. Begge faktorer må tas med i betraktningen for å kunne avgjøre om vi har med (skadelig, nedbrytende) mobbing eller (uskyldig, kameratslig) erting å gjøre.

Om du velger ikke å ta deg nær av ertingen/mobbingen, vil den heller ikke utvikle seg særlig. Den som ertes/mobber er avhengig av respons. Hvis responsen uteblir, er det ikke noe gøy å mobbe/erte lenger. Noen hevdet det motsatte: Om du ikke viser at du bryr deg, kan du risikere å bli mobbet enda mer fordi mobberer tror det er greit. Men er det én ting vi kan utelukke, så er det at noen synes det er greit å bli mobbet! *Alle* synes det er leit å bli mobbet, også de som ikke viser følelser. Alle har en grense, og om du holder igjen, kan det bygge seg opp inni deg og til slutt sprekke. Man «bruker seg opp» dersom man holder på fasaden når man egentlig gråter inni seg.

Flere pekte på *konfrontasjon* som en løsning på en mobbesituasjon: Om den som blir mobbet konfronterer mobberer, forteller hvordan det oppleves i et personlig møte, vil dette kunne stoppe den som mobber. Det ble også foreslått at om den som blir mobbet viser fornuft og klokskap, vil dette kunne påvirke mobberer til å bli mer fornuftig.

En fjerde gruppe skjelnet mellom *trusler* (f.eks. på SMS) og *mobbing*. Utgangsspørsmålet var: Er det å true en måte å mobbe på, eller er det å mobbe en måte å true på? Jo, trusler kan være en del av «mobbing som helhet», og mobbing kan føre til trusler (men sjelden omvendt). Forskjellen er at mobbing «går over tid» mens trusler mer er «enkelthendelser». Trusler refererer til handlinger som skal utføres, de truer med konsekvenser, mens mobbing mer dreier seg om å karakterisere personen der og da. Dessuten er den som truer sint eller «forbanna» for et eller annet, den som mobber er derimot bare «arrogant», «usikker» og «dum». Mobberer «ønsker å virke tøff» og søker andres anerkjennelse, mens den som truer er ute i et spesielt ærend, han eller hun ønsker f.eks. å ta hevn.

Hovedforskjellen mellom mobbing og trusler er at truslene innebærer et «hvis-så», man stiller betingelser, dvs. man gir den andre personen et *valg* som vedkommende kan forholde seg til. Det ble påpekt at truselens form av betingelse også kan fungere som et «enten-eller», dvs. som en advarsel f.eks. om å bli banket opp. Noen var uenige i dette: En trusel innebærer at man blir tvunget til noe bestemt.

Kan man velge ikke å bli/være et mobbeoffer?

I to grupper kom vi inn på spørsmålet om man kan velge ikke å bli eller ikke å være et mobbeoffer. I den første gruppen kom elevene frem til tre forskjellige posisjoner:

- Man kan velge ikke å være mobbeoffer ved å ignorere mobbingen.
- Man kan ikke velge bort utseende som årsak til mobbing.

- Man kan ikke velge bort *noen* årsaker til mobbing.

Man blir ikke mobbet hvis man er «kul». Men blir man mobbet hvis man er «vanlig»? De «vanlige» falt ut, mente gruppen. De var «uinteressante». De blir ikke mobbet, men de gjør ikke noe ut av seg på andre måter heller. Dessuten har alle noe uvanlig ved seg. Så det som virkelig kan sikre en mot å bli mobbet, er å være *spesiell på en positiv måte*: Man skiller seg ut fra mengden, men på en positiv måte. Er man *positivt spesiell*, får man andres respekt fordi man viser at man har egne tanker og meninger.

De som mobbes er også spesielle, men de er det på feil måte, de skiller seg ut på en negativ måte, enten ved å være dumme, overlegne, uhøflige eller lite tilpasningsdyktige. De viser lite hensyn til andre, og er som regel selvsentret. De mangler sosiale ferdigheter. Men alt dette kan trenes opp. De trenger derfor ikke å gjøre seg selv utsatt for mobbing resten av livet.

I den andre gruppen hadde vi flere elever som fortalte at de tidligere hadde vært mobbeoffer, men hadde klart å reise seg gjennom ikke å la seg berøre av forsøkene på mobbing. De trakk derfor den konklusjon at man selv velger om man skal være et mobbeoffer eller ikke. Du kan f.eks. selv velge om du vil svare på et anrop eller la være. Man kan også selv velge om man skal ta seg nær av mobbingen eller ikke. Et argument for denne strategien var at det ikke er morsomt å mobbe dersom det ikke kommer en reaksjon fra offeret. Mobberen vil helst se en effekt, et resultat av sin illgjerning.

Her tok flere elever kraftig til motmæle: Det er ikke mulig å velge hvilke følelser som oppstår i en når man blir mobbet. Følelsene overmannet oss *før* det kommer på tale med et valg. Noen mennesker *er* rett og slett bare følsomme. Disse har følgelig ingen mulighet til å velge bort følelsen av å være offer. Etter noe diskusjon så det ut som om vi, iallefall i prinsippet, kunne operere med valg på tre nivåer:

- Du kan velge *ikke* å la det inntrufne gå inn på deg (mange mente fremdeles at dette var umulig).
- Du kan velge ikke å *vis*e at det går inn på deg (dette er derimot fullt mulig).
- Du kan velge å *mobbe tilbake*, å ta igjen mot dem som er slemme mot deg (også mulig, men ikke alltid tilrådelig).

Det ble påpekt hvor viktig det er at voksne tar affære når man står overfor tilfeller av mobbing. Flere nevnte eksempler på mobbeepisoder hvor det hadde vært bra at de voksne grep inn, selv om elevene der og da ikke hadde hatt noe ønske om en slik inngripen. Vi spurte om elever på deres alder generelt var istand til å forstå sitt eget beste. Det noe overraskende svaret var «nei». Noen var dog litt usikre. Flesteparten mente altså at det var bra at de voksne tok ansvar for ungdommens situasjon.

Ungdommenes refleksjoner over hva vil det si å filosofere

Vi innledet flere av samtaler med å presentere oss («vi er filosofer») samtidig som vi spurte deltagerne om de visste hva en filosof er, og hva det vil si å filosofere. Selv om ikke dette var en del av temaet vårt i prosjektet, vil vi gjengi noen av svarene vi fikk. Flere av svarene deltagerne ga på disse spørsmålene var relevant for resten av samtalerne.

Om å filosofere:

- En gruppe skjelnet mellom det å *tenke* og det å *gruble*. Å tenke er å tenke vanlig, «soft». Det er å tenke på noe bestemt, å finne frem til ett svar. Å gruble er derimot å tenke «hardt», å tenke «ut i universet». Det er «samlet» tenkning, hvor det finnes *mange* svar. Når vi grubler, samler vi all kunnskap om temaet vårt og går systematisk gjennom det.
- Å filosofere er å tenke *mye* på filosofiske temaer, mente en annen gruppe. F.eks. er «mobbing» et mer filosofisk tema enn «datamaskiner» fordi temaet er mer komplekst, og det er flere mulige svar. Det kom frem at elevene i denne gruppen stort sett aldri pratet sammen om mobbing, datamaskiner derimot...
- Å filosofere er å tenke, å finne ut av ting, hevdet en tredje gruppe. Elevene mente at de selv ikke er filosofer, til tross for at de tenker. Grunnen er at de ikke tenker *på samme måte* som en filosof og heller ikke på *de samme tingene*. Ifølge disse elevene tenker filosofer mest på «meningen med livet» og annet «tull».
- En fjerde gruppe skjelnet mellom det å *gruble* og det å *tenke på et høyt nivå*. Når vi grubler, tenker vi i form av tankekart, men uten å skrive det ned. Vi tenker på uvesentlige ting som det går an å finne svar på. Grubling er en svakere form for tenkning enn tenkning på høyt nivå. Når vi tenker på høyt nivå, tenker vi på de «store» spørsmålene, og disse er det adskillig vanskeligere å finne svar på.

Vi ser at elevene allerede her, uten å være klar over det, oppviser en rekke tenkeferdigheter (såkalte «thinking skills») som er av stor betydning for gjennomføringen av en filosofisk samtale: De *definerer* (f.eks. «å tenke er å finne frem til ett svar»), de gir *begrunnelser* (f.eks. «grunnen [til at de selv ikke er filosofer] er at de ikke tenker på samme måte som en filosof»), de foretar *distinksjoner* (f.eks. «skjelner mellom det å gruble og å tenke på høyt nivå»), de tilbyr *metaforer* (f.eks. «å tenke hardt er å tenke ut i universet»), de gir *eksempler* og foretar *sammenligninger* (f.eks. «mobbing er et mer filosofisk tema enn datamaskiner»). Som samtaleledere var det vår oppgave å stimulere til utvikling av slike tenkeferdigheter.

Det ga seg nærmest selv at vi ikke kunne spørre hva det vil si å filosofere uten samtidig å forsøke å svare på spørsmålet om hva en filosof er, hva en filosof gjør og hva filosofi er. En filosof er, ifølge elevene, en som:

- Tenker mer og dypere enn andre, tenker mye på spørsmål som det ikke finnes direkte svar på (noe som kan være bra!).
- Tenker mer på konsekvenser «som strekker seg lengre fremover og bakover (!) i tid». Filosofen tenker også i større grad over muligheter, dvs. forestiller seg ting som ikke samsvarer med virkeligheten (kontrafaktiske «hva om»-spørsmål), og tenker over ting som det ikke finnes entydige svar på («hvorfor tok Hitler livet av seg?»).

- «Tenker på alle *ting*». Her ble det senere protestert mot begrepet «ting»: Dette kan bety nærmest hva som helst. Derfor kom elevene frem til at det viktige med det å være filosof er selve tenkningen, *hva* det tenkes på er mindre viktig.
- Har tanker som få andre har.
- Tror på det han/hun undersøker/forsker på.
- Tenker på spesielle spørsmål, bl.a. døden. Dette spørsmålet er spesielt filosofisk fordi svaret er ukjent. En filosof er heller ikke redd for å dø.

Flere er inne på at en filosof er opptatt av spørsmål som det «ikke finnes direkte svar på». Men er det fordi filosofen forholder seg til «muligheter», eller fordi han eller hun tenker på «alle ting»? Interessant er det også at en gruppe mener at filosofen «tror på» det som undersøkes. Hvis filosofen er en som er opptatt av spørsmål uten svar, betyr det altså at filosofen er en som tror på *spørsmålene*...

Legg merke til at nesten alle svarene utdypes og begrunnes. Dette skjedde ikke av seg selv. Samtaleleder oppmuntret elevene til å tenke nøye gjennom de fremsatte påstandene slik at de ikke ble stående isolert, men fikk argumenter eller begrunnelser knyttet til seg som vi så kunne arbeide videre med.

I disse innledende rundene ble det ellers foreslått at det er bra å filosofere, forutsatt at man finner en eller annen løsning. Men man må ikke tenke *for* mye, for da kan det bli negativt. Overdreven tenkeaktivitet kan også føre til at man tror at man vet mer enn andre. For det å være filosof betyr ikke at man er et bedre menneske enn andre. Det som gjør et menneske godt er ikke dets tenkning, men dets personlige egenskaper.

Tillegg

Metodiske bemerkninger

Prosjektet har hatt tre hovedmålsetninger:

- ungdommers bevisstgjøring og tematisering av tanker og følelser
- skape en anledning for ungdom til å artikulere og diskutere sine tanker og eventuelle bekymringer rundt bruk av mobiltelefon
- kartlegge verdiene, holdningene og argumentene som ungdom uttrykker for derved å styrke foreldres, læreres og myndigheters forståelse av situasjonen, og for å gi bedre grunnlag for offentlig debatt om problemstillingene

Etter vår oppfatning var det valgte filosofikafékonseptet velegnet for å oppnå disse målsetningene. I en filosofikafé dreier det seg om å artikulere og diskutere for å bygge tanker i og gjennom et fellesskap. Deltagerne gis derfor stor grad av frihet til å ordlegge seg. Ofte medfører denne friheten også at kontroversielle holdninger ser dagens lys for første gang, og at deltagerne i kjølvannet av slike «avsløringer» produserer helt nye tanker og argumenter. En filosofisk samtale er derfor en fruktbar arena for å kartlegge verdier, holdninger og argumenter.

Samtidig innebærer dette at resultatene er vanskeligere å vurdere enn f.eks. spørreskjemaer. Fordelen ligger naturligvis på det kvalitative planet: Samtalene ble ført på deltagerens premisser, den ga dem frihet til å utvikle og utforske sine egne løsninger, løsningene som vitner om ikke ubetydelig tankekraft, refleksjon og kreativitet. Dette hadde gått tapt dersom vi hadde lagt opp en ferdig mal på forhånd som svarene skulle passes inn i. Det viktigste som skjedde under samtalen var således ikke selve svarene ungdommene kom frem til, men de ofte omstendelige og tankefulle *prosessene frem til svarene*, og også prosessen med å analysere de svarene som fremkom.

Om Filosofisk prosjektsenter AS

Filosofisk prosjektsenter AS er et nettverk av filosofer og andre humanister som alle deler en overbevisning om at filosofien først og fremst hører hjemme i samfunnet, ikke i academia. Nettverket har som mål å gjennomføre prosjekter der filosofi er redskap for refleksjon, diskusjon og belysning av samfunnssentrale spørsmål og temaer. Filosofisk prosjektsenter AS arrangerte i en årrekke filosofikafeer, bl.a på Cafe Celsius og Cafe XO i Oslo. Filosofi, medier og IKT er et nytt satsingsområde for Filosofisk Prosjektsenter AS. For tiden er et forskningsprosjekt om dataspill og virkelighet under behandling i Norges Forskningsråd. www.fps.no

Om filosofikafékonseptet

En filosofikafé er en halvformell gruppesamtale hvor ett valgt tema utforskes med en filosof som samtaleleder. Filosofen er samtalens ordstyrer, og sørger generelt for at deltagerne blir lyttet til og behandlet respektfullt. Ellers har filosofen en rekke «samtaletekniske» oppgaver i løpet av kaféen. Først og fremst skal han eller hun:

- tydeliggjøre argumenter og påstander
- bringe frem uuttalte premisser som ligger til grunn for påstandene
- påpeke inkonsistens og annen sviktende argumentasjon
- oppfordre til bruk av eksempler og moteksempler

- passe på at deltagerne holder seg til temaet (er relevante)
- sjekke at alle får med seg hva som blir sagt
- stille oppfølgerspørsmål som får deltagerne til å tenke nøyere gjennom påstandene
- bidra med nye momenter dersom nødvendig

I en filosofikafé kan deltakerne selv definere temaet eller det kan være et fastsatt tema for diskusjonen. I så fall skal deltagerne selv definere hvordan problemstillingen bør formuleres.

Om prosjektaktørene

Ariane Schjelderup og Øyvind Olsholt har forberedt og gjennomført dette prosjektet. De har også forfattet herværende rapport. De er begge magistere i filosofi fra Universitetet i Oslo, og driver idag firmaet Barne- og ungdomsfilosofene ANS (www.buf.no). De har arbeidet som filosofilærere ved Folkeuniversitetet og Universitetet i Oslo og har senere vært tilknyttet forskjellige skoler, barnehager og institusjoner på prosjektbasis. De har skrevet to bøker: *Filosofi i skolen*, som vant Tano-Aschehougprisen 1999, og *Filosofi – Sokrates, Platon og Aristoteles*, en illustrert lærebok om antikkens filosofi for ungdom.